

Јелена Р. Јовановић Симић

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

DOI: 10.46793/KDNN23.249JS

УДК: 523.34:821.163.41.09-93

Ивана Р. Јовановић

Филолошка гимназија

Београд

СИМБОЛИКА МЕСЕЦА У КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

Апстракт: У овом раду стилистички се разматра симболика Месеца у књижевности за децу, а на примерима прича „Поход на Мјесец” Бранка Ћопића, „Прича о дечаку и Месецу” Бранка В. Радичевића и приче „Бајка о дечаку и Месецу” Стевана Раичковића, као и на примерима Ћопићеве песме „Мјесец и његова бака”, Раичковићеве песме „Хвала сунцу, земљи, трави”, Антићеве песме „Плава звезда”, и на примерима народних митолошких форми – пре свега, песме „Вила зида град”, али и народних пословица, изрека и загонетки.

Кључне речи: дечја књижевност, фолклор, Месец, светлост.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1. Под симболиком Месеца овде се подразумевају како поетизоване визуелне слике, тако и фразеолошке и вербатолошке илустрације српске митолошке представе, са метафоричким, алегоријским, али често и духовитим смислом (уп. Мршевић-Радовић 2014; Мутавцић, Кријези, Сивачки 2020). Као симбол за пространост душе, за многа њена стања и одразе, Месец је у српској народној традицији, фолклору, као и у књижевности за децу – пре свега персонификован, а онда и вербализован као лутајући мотив, жанровски остварен као прича, лирска песма, химна или загонетка. У томе се најбоље огледа поетика и синкретизам симболичког простора тема и мотива Месеца у књижевности за децу.

2. Најпре ћемо говорити о митолошком потенцијалу мотива Месеца у фолклорним жанровима, разматрајући симболику светлости у народној

култури, али и фразеологизме, пословице и загонетке, са посебним аналитичким освртом на митолошку песму „Вила зида град”. У српској народној традицији и фолклору Месец је најчешће персонификован, па тако у народним песмама и приповеткама Месец има мајку, он је Сунчев брат, жени се муњом од облака или звездом Даницом, има и деце: *Проси Месеца за свој Месечића*. Месецу се народ обраћа и као оцу: *Млад мјесече, мој ђо дођу оче*, а у неким крајевима зову га *gedo*, у чему се могу препознати трагови веровања о Месецу као митском праоцу (уп. Пешикан Љуштановић 2009: 59–75).

а) За разлику од Сунца, Месец се доживљава као много нежнији, суптилнији и крхкији елемент и сврстава се у категорију женских симбола. У великом броју народних песама и прича Сунце и Месец се посматрају као муж и жена. Истовремено је Месец и симбол пролазности живота, односно времена. У народним веровањима посебно место имају Месечеве мене, и посебно се поштује *млад Месеца*, коме се човек обраћа као дићу које даје здравље, срећу и весеље. Постоје мишљења да словенско кружно коло управо симболички приказује месечеве фазе.

б) Уз то, Месец помаже и у бајању и прорицању, а веровање у мистичну снагу Месеца изражено је, на пример, у веровању да се млад Месец не сме у кући спомињати, нити прстом на њега показивати. О младом Месецу не ваља прати хаљине, белити платно, бојити прећу, као што се веровало да не ваља ни сејати, косити или виноград резати. И уопште пољске радове треба обављати док Месец расте, а не када Месец почне опадати (уп. Карановић, Пешикан-Љуштановић 1994). Млади Месец у митологији је познат као *мишски вук*, „који је уједно и шумски али и лунарни демон, будући: да је сакат, представља Месец у опадању [...] Обичај је да за време Мратинаца жене не смеју ништа радити у руке, посебно се не сме додиривати вуна, као форма 'нечисте' материје, а све из поштовања према митском вуку” (Петровић 1999: 54–55, према: Штрбац, Штасни 2022; исп. и: Вук 1972; Недељковић 1990; Ван Генеп 2005; Гура 2005).

в) Пун Месец добро је спомињати, јер ће и кућа бити пуна свега, па се болесно дете износило при пуном Месецу, којему се обраћало речима: *Мјесече, или ову шикуву налиј или раздиј*, а према познатом индоевропском веровању о Месецу као суду који садржи *воду животиња* или *ишће бесмртности*. По народном веровању, Месец привлачи душе покојника, па се мрље на Месецу у народу објашњавају, на пример, као глава Шарца Марка Краљевића, или као човечја слика, као што се верује да се на Месецу налази ковач или анђео коме је ђаво направио удубљење на табану.

3. *Светлост* у народној култури представља оваплоћење лепоте, истине, праведности. Светлоносну и сунчану природу, по народно-хришћанским погледима – имају Бог Отац и Исус Христос, али и анђели и свеци, док су оваплоћење таме ђаволске силе. У епским и духовним песмама *свећоруска* или *свећлоруска земља* представља слику бескрајног простора озареног светлошћу, као у изразима *бели свет* или *широки свет*.

а) У *Речнику Мајице српске* (РМС 1967–1976; исп. и Вук 1966) налазимо следећа значења лексеме *светлост*: 1. физ. зрачење које *појиче из ајома*, има разне *шаласне дужине*, а *видљиво је само у малом, ојраниченом интјервалу шаласних дужина*; 2. а. *сјај, сјајносћ; блесак*; 2. б. *освећљеносћ која омојућава да предмети буду видљиви*; 3. *свећилка*; 4. *шћиула којом се ословљавају високи државни и црквени великодосћојници*. Уз ову лексему забележене су и изреке: *дацишћи (унетшћи, јросушћи) светлост на нешћо* – у значењу: објаснити, протумачити, осветлити нешто; *дожја светлост* – савест; *јодина свећлосћи* – као *свећлосна јодина*; *светлост у јлави* – памет, разум; *ујледашћи светлост* – доћи на свет, родити се, појавити се, настати, *ујледашћи свет*(а).

б) Према *Асоцијативном речнику* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005; Драгићевић 2010) – лексема *светлао* има подударности са Месецом: *дан; Сунце; део; светлац; јростјор; јлав; блед, ореол, шјојао; човек; анђео, бело, црква, икона, небо, светшониц; јушћ; јасан, сјајан; Бој, лей, нада, јлаво, јозшћиван, свећа, шренушћак, живошћ; чистш, облак, образ, очи, јријашћан, свећлосћ, весео, жушћ; Исус, Месец, недогирљив, озарен, јрозиран, јрозрачан; анђеоски, анемичан, бљешћав, болесћ, бронзан, чело, чистш. Светлост се, дакле, и у колективној асоцијацији, повезује са Богом, Христом, анђелима, свецима, црквом, отвореним путем, али и са Месецом и разним бојама (белом, плавом, жутом, бронзаном и сл.).*

в) Као што видимо, светлост једнако ствара асоцијацију на Месец и на Сунце. У словенским причама-легиандама говори се о томе како је Бог створио Месец као помоћника Сунцу, али *на њеја долеће јлаво, јризе ја и јокушћава да ја скине с неба, ше када од Месеца осшане мали ојризак, Сунце ујери на јлавола своје зраке ше ја шћако ошера* (уп. Кулишић, Петровић, Пантелић 1970). И уопште, небеска тела имају светлоносну природу, каже се, на пример: *Бели широкш свет зачео од суда Божјеј, а Сунце лейо од лица Божјеја*.

4. Дакле, са лингвокултуролошког становишта, лексема *светлост* има посебно тумачење. Тако у енциклопедијском речнику *Словенска мшћолошћја* (Толстој, Раденковић 2001) и *Српском мшћолошћком речнику* (Кулишић, Петровић, Пантелић 1970: s. v.) – налазимо значајна запажања о значењу и симболици ове лексеме.

а) Светлост у народној култури представља оваплоћење лепоте, истине, праведности. „У песмама и легендама, епитет *свeйли* близак је са епитетом *свeйи*: *свeйло*носно се разматра као испољавање светости”, бележи се у *Српском митолошком речнику* (Кулишић, Петровић, Пантелић 1970: s. v.).

а1) Како је протумачено у енциклопедијском речнику словенске митологије (Толстој, Раденковић 2001: s. v.) – народ је прихватио и даље развио библијско учење о божанском пореклу светлости и њеном одвајању од таме као првом божанском делу. У љубавним басмама, везаност за светлост и небеска светлила јавља се као изузетно испољавање људског осећања, које се упоређује с љубављу према оцу и мајци.

а2) „Светлост месеца, неба и звезда имала је, по народним веровањима, магијски утицај на плодност оваца, млечност крава и давала је лековиту снагу соли, сапуну и пепелу који су остављани под прозором у ноћи уочи Великог четвртка. У руским загонеткама, светлост се описује као ствар или живо биће: млеко, сукно, бела мачка, златно вретено или златан мост. Са светлошћу су блиско повезане очи човека, при чему оне не само да опајају светлост споља, него као да и саме њоме зраче, па када човек умире, тада му се *свeйлост* *јуби из очију*”.

б) Именица *свeйлост* етимолошки је сродна са лексемама *свeйаи*, *свeйлеи*, *свeйао*, *свeйло*, *свeйац*, *свeйлуцаи*, *свeйиљка*, *свeйионица*, *свeйилиише* итд. Порекло ових лексема у вези је са Сунцем, а лексеме *свeйац* и *свeйилиише* у свом развоју су пошле од сунчаног принципа ка духовном, небеском, узвишеном и хришћанском. Сем тога, лексема *свeйлост* представља и значајну ширину коју знање пружа, његову моћ да се преноси другима. Позната је изрека Михаила Пупина – да је знање *свeйлост* која *освeйљава наш йуи кроз живои*, као што је познат смисао пословица, у којој је дубоко укорееена свест наше језичке заједнице (уп. Јовановић 2006): *Благо добром чину и свијеилом образу и Свијеишо йи образ!* Дакле, *свeйао образ* и *свeйло лице* означавају високоморалну, поштену особу, која има добру душу, што потврђује и пословица: *Учини добро, не кај се; учини зло, надај се.*

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

1. У народној и ауторској књижевности за децу симболизам светлости небеских тела везује се како за овоземаљску љубав (према девојци, мајци и оцу), тако и за божанску (*божанска свeйлост* или *духовна свeйлост*).

Светлост и тама заједно симболизују комплементарне или наизменичне вредности једног развојног биолошког, космичког, али и историјског циклуса.

а) О музичкој хармонији кретања свих небеских тела, као постојаном и вечном стању, – импресивно мишљење износи Адорно (1979: 52): „Збирање кретања и мировања у неразоривој је вези и она је заправо музичка хармонија из које се рађа похвала моћи која све то одржава. Зато Давид каже да Бога хвале небеске силе и силе звезда, и Сунце и Месец и небеса. Узајамно саосећање које прожима здање света. Кад се крећу Сунце, Месец и мноштво звезда великом брзином, не може, а да не настане некакав необично снажан звук. Претпоставивши то и прихвативши да њихове брзине кретања зависно од њиховог растојања имају однос сазвучја, то казује да кружним кретањем звезда настаје хармонични звук. А будући да се показало чудним да ми те звуке не чујемо, узрок томе био би то што тај звук слушамо од рођења и што се он не разликује од њему супротстављене тишине”.

б) Свакако су различити облици Сунчеве светлости често предмет или полазиште за поређења и метафоре, као што је синтагма *свештосни мач* у хришћанској религији, или уметничке метафоре *око дана*, *свештоси ока* и *сунчано лице*. Друкчији су придеви који се везују за светлост Месеца: *бела*, *жуџа*, *бледа*, *иловидна*, *оштира*, *неиријайна*, *недосијижна*, *слаба*, *неухвајљива* и сл. Док је Сунчева светлост бела, Месечева може бити и црвена – јер у народном веровању *црвени Месец* има мистично значење, изазива страх, предсказује рат, болест или неку другу опасност, те га Ђопић назива *моћним* и *сиравичним мјесечевим њожаром*, а *д’јела вила*, зидајући град *на ирани од облака* – прави врата и од *скерлеџа*, дакле од Месечеве боје, тј. од тканине у отвореноцрвеној боји (уп. Дрндарски 2001; Питулић 2018).

в) Месец може бити и *илав*, као у Антићевој песми „Плава звезда” (2019: 90), или у Раичковићевој песми: *Хвала сунцу, земљи, ирави / Хвала ваздуху ишо је илав* (2019: 166). Плава је и најхладнија од свих боја, а у својој апсолутној вредности и најчистија, изузме ли се потпуна празнина неутралне белине. Од тих основних особина зависи и њено симболичко примењивање. Наиме, плава боја није од овога света: упућује на представу о мирној и узвишеној вечности, надљудској егзистенцији. Плаво је боја ваздуха, али и великог бездана, боја вода. Као боја небеског плаветнила припада Великој мајци, небеској царици, Девици Марији, – и означава интелект, откривење, мудрост, постојаност, чедност, племенитост и мир (уп. Кулишић, Петровић, Пантелић 1970). У хришћанству симболизује небеску истину, вечност, веру и верност. У борби неба и земље плава и бела боја „удружују се” против

црвене и зелене, што доказује и хришћанска иконографија, посебно у приказима борбе Светог Ђорђа против змаја.

2. У српском језику налазимо фразеологизме, пословице и загонетке са темом Месеца (Вук 1965; Јовановић 2006; Мршевић-Радовић 2014).

а) У фразеологизму *лајати на месец / звезде* – очито се износи народно сазнање да пси, као и вукови, умеју да лају или завијају на Месец. У метафоричком смислу, сагледано на нивоу односа човека према човеку, „лајање пса” тумачи се као „неразумни говор”, односно као немушто обраћање, које је истовремено и узалудно због постојања велике удаљености између Месеца и пса, па Месец и не може „чути” оно што му пас „говори”. У раширеном балканском (па и европском) веровању лајање на Месец обично је било схваћено као наговештај или нечије блиске смрти или као какво предсказање зла (исп. Кулишић, Петровић, Пантелић 1970).

б) У другом фразеологизму, *јесћи се као њун Месеца* – Месец се због својих мена посматра и као посебан концепт аутодеструктивности, испољене у виду способности да самог себе „једе”. Дакле, у питању је исказивање посебног негативног емотивног и/или душевног стања, без обзира што се Месец кроз своје мена поново рађа и обнавља, као што и свака патња, љутња, бес и све оно због чега се човек „једе” имају своје циклусе, и пролазног су карактера.

в) У номиналној фразеолошкој конструкцији *месечево лице* – Месец је поистовећен са људским лицем, али не садржи позитивну конотацију, јер се округло и заобљено лице не посматра као здраво, већ је оно, по правилу, без боје (тј. бледо) и отечено (тј. надуту). Мотивација за овакву конотацију Месеца почива на проналажењу симболичне сличности између пуног лица и фазе пуног Месечевог круга. Међутим, облик пуног Месеца сликовито мотивише фразеологизам: *као њун месеца / као румена јабука* – чија је конотација позитивна, што се може видети на основу тога да израз фигурира у семантичком пољу *здравље / физичка лепоћа*. Овај пример представља очигледну потврду доминације Месеца као „женског” елемента. Међутим, да је народ придавао већи значај Сунцу него Месецу – сведочи и народна пословица: *Као ме сунце трије, за месец и не марим* (Вук 1965).

г) Месец се често јавља и у народним загонеткама, нарочито због тога што је њена форма, заснована на дубини мисли и лепоти изражаја – погодна да се одређени појам представи у посебном, скривеном виду. Управо на териоморфна схватања Месеца упућују загонетке у којима је Месец замишљен као (1) коњ: *Сивац море њрескочи, а којииа не скваси, Наш зеленко њро њоља њође, за ѡраи му се и не зна, Мој ѡоо ѡреко мора ѡређе, а којииа не скваси,*

Злајни домаћин у њоље, средњи ждребац с њоља (Вук 1965; Гура 2005); или као (2) птица: *Пуно њоље чавки, међу њима кос, њокуњо нос* (Вук 1965). Замишља се Месец и као (3) чобанин: *Пун њор злајнорудих оваца, међу њима чобан-баша у млајне хаљине* (Вук 1965), или као (4) лимун: *Само ноћу ддијем, на небу се кријем, / млад, сѝар или љујѝ увек сам као лимун жујѝ* (Вук 1965).

3. Митолошка лирска песма „Вила зида град” (Вук 1975; Сувајѝић: [https://pdfcoffee.com > --15070-pdf-free](https://pdfcoffee.com/--15070-pdf-free); Недић 1969; Милошевић Ђорђевић 1999) сачувала је у својој основи слику веома старих веровања, а према којима – светом управљају небеска тела: Сунце, Месец и звезде, и друге природне појаве: громови и муње, те и виле и душе предака. Двор који гради вила: *Град ѝрадила д’јела вила ни на небу ни на земљу, но на ѝрану од облака* – има троја врата: од злата, од бисера, од скерлета. На врата од злата, вила жени сина, на врата од бисера, удаје кћер, а на вратима од скерлета – седи сама, гледа и ишчекује.

а) Према бројним тумачењима, „врата од злата” намењена су душама мушкараца, „врата од бисера” душама жена, а „врата од скерлета” душама владара, али се може тумачити и да су ова троја врата била врата јутра, поднева и вечери. На крају песме народни певач слика надметање између жене и мушкараца, у којем побеђује жена: *Муња ѝрома надѝрала, / Мила сесѝра оба брајѝа, / А невјесѝа два ѝевера*. Та вила може бити протумачена као Месец, јер се он у словенској митологији, како рекосмо, поистовећује са женским божанством, са обновитељском моћи и плодношћу. Може се, међутим, просидба девојке од стране Сунца и Месеца тумачити и у контексту митолошког прелудијума одласка душа на Месец. Уосталом, раширено је уверење да сјајни круг око Месеца, ореол, тј. она *оѝрадња, обѝрада* око Месеца – запараво представља простор где живе душе покојника, и доводи се у везу са градом који вила зида на грани од облака (уп. Раденковић 1996).

б) Јасно је да овде успостављени психолошки паралелизам настаје као активно поређење, као аниматистичко пројектовање човекових осећања на природу, као једно од најстаријих стилистичких принципа фолклорног стварања (уп. Латковић 1991; Пешић, Милошевић Ђорђевић 1997). Од почетног надметања небеских тела *муње* и *ѝрома*, као учесника космичке свадбе, митско-магијска слика се претвара у лирски паралелизам: *мила сесѝра* и *два брајѝа*, па од небеске свадбе постаје земаљска: *невјесѝица* и *два ѝевера*. Тако се слика небеске породице обликује према односима у човековој породици (уп. Детелић 1992; Детелић 1996; Радовић 2009; Самарѝија 2006; Сувајѝић: [https://pdfcoffee.com > --15070-pdf-free](https://pdfcoffee.com/--15070-pdf-free)).

4. Месец се приказује као живо биће које се креће, бежи, измиче, које се враголасто и лукаво крије – као у „Походу на Мјесец” Бранка Ћопића (2019: 166), „Бајци о дечаку и месецу” Стевана Раичковића (2008: 73) и „Причи о дечаку и месецу” Бранка В. Радичевића (2021: 119).

а) „Поход на Мјесец” је прича коју приповеда дечак Баја, а та је наративна позиција најподеснија с обзиром да се догађајност и дескрипција визуализују на основу дечјих представа и слика. У својој авантури *похода* на Месец, у машатању и сањарењу, дечак добија савезника – деда Радовога побратима Петрака, *неуморну скићницу*. Петогодишњи Баја, немирна и разиграна духа, својом радознаношћу устаје против забрана „јата љутитих гусака”, против света одраслих, који се пред њим „затварао и стезао”.

б) Дечакова опчињеност Месецом сликовито је изражена избором глагола *зурићи* (у њега) и *ојијати се* (њиме), што је увод у хумористичко-фантастични догађај *хваћања Месеца грабљама* (исп. Тодоров 1987; Тошовић 2019). Такав неуспели покушај изазива код дечака разочарање, али му не убија наду. Петрак ће охрабрити дечака необичном квалификацијом Месеца: „Ах, утече ли, је ли!... Препао се грабаља, а, *Лола један!*... Утекао *лојов*, па да. Нека, нека”. Месец је дакле *врајолан*, *варалица*, коме се привлачност због сјаја и висине не може одрећи: *Исћлужи он иза ријеке дрвећа на бријећу, блештав, надомак руке, шајансћивен и нем, златорейа риба*. Персонификована слика неба са Месецом и звездама представљена је као искуствено изокренута перспектива природног амбијента, на релацији небо-вода, па оно што је изнад и високо, те и невидљиво јасно, постаје ниско и дубоко, блиско дечаковом искуству. У том смислу, Месец је приказан као *златорейа риба*, а звезде на ноћном небу као *свјетлуцав рибљи рој*. Тако Месец, *блештав, надомак руке, шајансћивен и нем* – прераста у симбол човекових илузија, неухватљивих и непостојаних идеја, и његову исконску жељу да непознато и далеко себи учини блиским и познатим.

в) Иако нем, Месец није равнодушан према онима који се у њега загледају, већ као свако митолошко биће уме људске чисте душе мамити и изазивати на *месечарење*: *вири Мјесец кроз њрозор, јори чиставо дворшћие, а блештави њосјетилац уноси ми се у лице и шајуће: Хајдемо!* И као свака илузија, или демонска сила, измиче пред сусретом са човеком: *Ућеко лојов, ја да. Нека, нека. Хајде ти мени наћи доље у селу дјечака од кога је Мјесец клиснуо шако дрзо*. Овде је Месец симболички представљен и као *коњ* (*јарий*), какав је познат и у народној фразеологији: *Хе-хе, ићак нас чека сћара јарийина*.

5. „Бајка о дечаку и Месецу” Стевана Раичковића по многим мотивима и њиховој наративизацији подсећа на Ћопићев „Поход на Мјесец”. И овде

је главни јунак дечак који сања Месец и жели да га дохвати, и у тој идеји не успева. Месец је има облик *беле куле*, јер бела боја Месеца, као што рекосмо, асоцира на чистоту и невиност (уп. Савић 2013). Тако заплетеног међу гране воћке, писац га пореди са *сазрелим њодом*, сугеришући сада његов жућкасто-црвенкасти изглед, налик *ојромном дулеку*.

а) И овде је Месец изазивач дечје маште и илузија, само што је у Раичковићевој причи представљен као *ирелети светицуцави њочак*, који дечак *џера невидљивим шџајом*, не успевајући да га стигне и да своју жељу оствари, јер се Месец *све држе и џише удаљавао*. И у Ђопићевој и у Раичковићевој причи Месец долази деци у снове, те и овде подстиче дечака на *месечарење*, па он излази кроз прозор, шуња се како не би пробудио укућане, и почиње да прати Месец.

б) Непосредни повод за причу – која заокупља сву дечакову пажњу – представља необична и невероватна научна вест да су се људи попели на Месец. Међутим, Раичковић одмах приповедну скопију помера са рационалног на митолошки план, па дечак, *илегајући неџремице у Месечеву светицу њовршину*, *ојкрива њо њој неке блаје*, *једва ирмејине мрље*, *које су му личиле на џрајове сџоја* (исп. Љуштановић 2007: 75–87). И док је код Ђопића дечак желео да се Месец спусти на Земљу, Раичковићев мали јунак прижељкује да се попне на Месец.

6. „Прича о дечаку и Месецу” представља један интимно-лирски наратив о пријатељству дечака и Месеца, интониран као народна прича са бајковитим елементима и поступцима приказивања ликова оштро карактерно супротстављених (исп. Цицмил 1999; Радуловић 2009).

а) Већ на почетку приче Радичевић указује на њен жанр, који се може одредити као легенда или предање: *Не знам како би друкчије и мојао да њочнем иричу*. *Ја, у сџвари, ирејричавам све оно шџо сам давно, давно, кад сам био дејте, чуо од своје мајке*. Наиме, бајка почиње изванредном персонификованом сликом Месеца, као младог момка који силази на Земљу: *Лейо, као човек, силази он низ средрне лесџвице*. *Ноје му у сјајним чизмама*. *Гази, а чизме звецају и сијају њојџеџицама као дукаџима*. *Силази он џако, а свети њоусџајао, иледа и чуи се: – Гле, Месец! Па и руке има. Ко би рекао да је џако наочџиј момак!* Месец, дакле, силази на Земљу и улази у кућу у којој живи сиромашни дечак Радојица и његов газда тврдица.

б) Радичевић Месец приказује готово хришћански – он не бежи од дечака као код Ђопића и Раичковића, већ на Радојичин позив *силази низ средрне лесџвице*, *уџуђује се џврдичиној кући, и куца на враџа*. Сем тога, Месец код Радичевића није нем, па на газдино питање ко је и шта тражи – Месец

одговара: *дођох да њосветлим малом Радојици да може чистији књије*. Посебно је хуманизован Месечев гест охрабривања дечака да га пољуби: *Можеш ме слободно њољубити*. Нисам ја врео као што је врело Сунце. Тако је Месец још једном показао сву своју људскост у изгледу и понашању, те начини прави правцајни образ, који мало најући и њружи, Радојица ја, сав срећан, њољуби.

7. Приказаћемо сада три уметничке песме са мотивом Месеца. Најпре, песму „Мјесец и његова бака” Бранка Ђопића (2021: 25), па „Плаву звезду” Мирослава Мике Антића (2019: 90), и „Хвала сунцу, земљи, трави” Стевана Раичковића (2019: 166).

а) „Мјесец и његова бака” заправо је једна бајка у стиховима, у којој је Месец главни јунак, који се претворио у дечака, са свим изједначавајућим особинама, тј. као *њослушко, скићарало, лућалица*. Месечеви, тј. дечакови гестови исти су као у анализираним причама: он се прикрадао кући, плашећи се људи, тј. бакине реакције. И овде се као у народној фразеологији Месец доводи у везу са птицом, сада не са *косом*, већ са *свраком*, која заузима митолошко место астрономског Месеца, те наговара баку да истуче унука Месеца. Бака, међутим, не пристаје на свракине савете, јер је за Месечеву, тј. унукову скитњу кривила његове *сандале*, које успостављају митолошку асоцијацију са тајанственим *стјојалима на Месецу* из приче „Бајка о дечаку и Месецу” Стевана Раичковића.

б) „Плава звезда” Мике Антића (2019: 90) пева о дечјој и човековој души уопште, па *звезду* песник узима за симбол њене пространости и тежње за недостижним. *Плава звезда* је, заправо, симбол свих наших снова, жеља, онога што нас води кроз живот.

б1) Не открива Антић шта је тачно та звезда, јер је идеја песме да сваки човек мора сâм схватити што је *његова њлава звезда*: *Таква звезда у живоју много значи, много вреди. // Ја њи нећу рећи што је ова звезда њлава, звезда сјајна. // Кад је наћеш – сам ћеш знаћи*. Не открива песник ни тачно место њеног обитавања, сем да је свуда: *иза шума, иза њора, иза река, иза мора, жбуња и ѡрава*, и да се њено *њлавенило* може видети тек у ноћи (уп. Чајкановић 1994).

б2) Не изненађује што је Антић жеље везао за мотив звезде, јер су оне као симбол жеља уграђене у народну фразеологију, па *када ѡада звезда*, зажелимо жељу; када ко успе у животу, каже се да је *њосио звезда*; уосталом – свакога нека идеја води кроз живот као *звезда водиља*.

б3) И док су писци опричавали како су деца јурила за Месецом у снажној жељи да га дохвате, овде песник децу подстиче да *ухвати ѡлаву звезду*:

Кад зажмуриш и кад заспиш, ти покушај да је чујеш, да одлетиш, да је сипиш и ухватиш и сачуваш кад се вратиш. Сачувати њаву звезду значи сачувати сопствене снове и жеље, јер без таквог месечарења живот изгледа мрачан и безнадан. И, како смо већ рекли – њава доја звезде упућује на њави Месеца, а само њавейнило – изазива представу о мирној и узвишеној вечности, а у хришћанству симболизује небеску истину и веру.

в) „Хвала сунцу, земљи, трави” Стевана Раичковића (2019: 166) јесу стихови посвећени природи и свету који нас окружује; свему што постоји, живи и расте. Због тога су *Сунце, земља и њрава* најдоминантније слике и мотиви из природе, уосталом и због тога што човек без њих не би могао преживети (Хамовић 2001). Од свих доја, опет је и овде *њава* најдубља: поглед у њу тоне, не сусреће препреке, и губи се у бескрају. Кад је *свейла* – *њава доја* је пут сањарења, а кад *њошамни* – тада постаје пут сна. Као непокретно подручје, плава доја сама у себи разрешава супротности, изменичности, као што су дан и ноћ. У природи се обично приказује као да је сачињена од прозирности, тј. од нагомилане празнине ваздуха, воде и светлости: дању – *Сунчеве*, ноћу – *Месечеве*. И *Сунчева* и *Месечева свейлоси* представљају пут у бесконачност, у имагинарно, па *ући* у *њаво* значи, попут Алисе у земљи чуда – прећи на другу страну огледала.

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

1. Према томе, у књижевности за децу посебно место заузима *Месеца* и *месечина*. Поред мотива *Месеца*, у програму за млађи узраст налазимо и мотиве *неба*, *Сунца* и *космоса*. Наиме, у контексту поетике простора, њима припада вертикална димензија, а међу њима се издваја *Месеца* као најтајанственији, најнепознатији и најдаљи свет, готово изван овоземаљског. Због тога је снага Месеца привлачна за све јунаке анализираних прича и песама, у којима се они појављују као усамљени сањари који, бежећи од стварности – чезну за далеким и бољим пределима, за слободом.

2. Уочили смо, такође, да природа простора са *Месецом* као централним елементом, и у поезији и у прози, – упућује на природу самих јунака, на њихово понашање, осећање и мишљење. Према томе, обликовање уметничког простора са *Месецом*, и његово осветљење, или дојење: белом, плавом, жутом или црвеном дојом, – резултат су пројектовања јунакових расположења на тај мистични простор.

ИЗВОРИ

Антић (2019): Мирослав Антић, Плава звезда, у: *Извор. Чиианка за шестии разред основне школе*, Београд: Klett, 90.

Вук (1965): Вук Стеф. Караџић, Српске народне пословице и друге различне као и оне у обичај узете ријечи, *Сабрана дела Вука Сџ. Караџића VI*, Београд: Просвета.

Вук (1966): Вук Стефановић Караџић, Српски рјечник (1818), у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књига друга, пр. Павле Ивић, Београд: Просвета.

Вук (1972): Вук Стефановић Караџић, Етнографски списи, у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књ. 17, Београд: Просвета.

Вук (1975): Вук Стефановић Караџић, Српске народне пјесме, Књига прва, у којој су различне женске пјесме, у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књига четврта, приредио В. Неђић, Београд: Просвета.

Кулишић, Петровић, Пантелић (1970): Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски мииолошки речник*, Београд: Нолит.

Пипер, Драгићевић, Стефановић (2005): Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика*, Београд: Београдска књига.

Радичевић (2021): Бранко В. Радичевић, Прича о дечаку и Месецу, у: *У свеџу речи. Чиианка за српски језик за џређи разред основне школе*, Београд: Нови Логос, 119.

Раичковић (2019): Стеван Раичковић, Хвала сунцу, земљи, трави, у: *Извор. Чиианка за шестии разред основне школе*, Београд: Klett, 166.

Раичковић (2008): Стеван Раичковић, Бајка о дечаку и Месецу, у: *Чиианка за шестии разред основне школе*, Београд: Креативни центар, 73.

РМС (1967–1976): *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад: Матица српска, Загреб: Матица хрватска.

Толстој, Раденковић (2001): Светлана Толстој, Љубинко Раденковић, *Словенска мииологија: енциклопедијски речник*, Београд: Zepher Book World.

Ђопић (2019): Бранко Ђопић, Поход на Мјесец, у: *Расковник. Чиианка за џети разред основне школе*, Београд: Klett, 166.

Ђопић (2021): Бранко Ђопић, Мјесец и његова бака, у: *Бескрајне речи. Чиианка за српски језик за четврти разред основне школе*, Београд: Нови Логос, 25.

Чајкановић (1994): Веселин Чајкановић, Речник српских народних веровања о биљкама, у: *Сабрана дела из српске религије и мииологије*, књ. 4, приредио Војислав Ђурић, Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета.

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно (1979): Teodor Adorno, *Estetička teorija*, Beograd: Nolit.
- Сувајџић: Бошко Сувајџић, *О митолошким лирским народним њесмама*, 1–50, <https://pdfcoffee.com/--15070-pdf-free>, приступљено 6. 10. 2023.
- Ван Генеп (2005): Арнолд Ван Генеп, *Обреди ѡрелаза. Системајско изучавање ријчуала*, Београд: СКЗ.
- Гура (2005): Александар Гура, *Симболика живојиња у словенској народној ѡрадицији*, Београд: Логос.
- Детелић (1992): Мирјана Детелић, *Митски ѡросѡор и ејика*, уредник академик Предраг Палавестра, Београд: САНУ.
- Детелић (1996): Мирјана Детелић, *Урок и невеста: ѡоејика ејске формуле*, Београд–Крагујевац: Балканолошки институт САНУ.
- Драгићевић (2010): Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и кулчуру*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Дрндарски (2001): Мирјана Дрндарски, *На вилином вијалишћу. О ѡранс-ѡозицији фолклорних жанрова*, Београд: „Вуков сабор”, Рад.
- Јовановић (2006): Јелена Јовановић, *Синтакса и стилска српских народних ѡсловица*, Београд: Јасен.
- Карановић, Пешикан-Љуштановић (1994): Зоја Карановић, Љиљана Пешикан-Љуштановић, *Послови и дани српске ѡсничке ѡрадиције*, Нови Сад.
- Латковић (1991): Видо Латковић, *Народна књижевност I, V издање*, Београд: Научна књига.
- Љуштановић (2007): Jovan Ljuštanović, *Male bajke Stevana Raičkovića u kontekstu srpske recepcije Hansa Kristijana Andersena*, u: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 55/1, 75–87.
- Милошевић Ђорђевић (1999): Нада Милошевић Ђорђевић, *Српска народна лирика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Мршевић-Радовић (2014): Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална кулчура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Мутавџић, Кријеџи, Сивачки (2020): Predrag Mutavdžić, Merima Krijezi, Ana Sivački, *Mesec u frazeologizmima u savremenom albanskom, grčkom i srpskom jeziku*, *Filološki pregled*, 47/2, 39–61.
- Недељковић (1990): Миле Недељковић, *Годишњи обичаји у Срџа*, Београд: Вук Караџић.
- Недић (1969): Владан Недић, *Анѡологија народних лирских ѡесама*, Београд: Српска књижевна задруга.

Петровић (1999): Сретен Петровић, *Српска митологија – Систем српске митологије*, I књига, Ниш: Просвета.

Пешикан Љуштановић (2009): Љиљана Пешикан Љуштановић, Вилински град у хајдучкој песми – од рефлекса древног мита до алегорије, у: *Синхронијско и дијахронијско изучавање врста у српској књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет, 59–75.

Пешић, Милошевић Ђорђевић (1997): Радмила Пешић, Нада Милошевић Ђорђевић, *Народна књижевност*, Друго издање, Београд: Трeбник.

Питулић (2018): Валентина Питулић, Саздаде се бела црква, у: *Српско народно стваралаштво Косова и Метохије*, Вишеград: Андрићев институт.

Раденковић (1996): Љубинко Раденковић, *Симболика светиа у народној маџији Јужних Словена*, Београд, Ниш: Балканолошки институт САНУ, Просвета.

Радовић (2009): Драган Радовић, Симболика небеских тела у народним песмама лесковачког краја из збирки Сергеја Димитријевића, у: М. С. Димитријевић (ур.), *Зборник радова са конференције „Развој астрологије код Срба V”*, Београд: Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић” бр. 8, 565–578.

Радуловић (2009): Немања Радуловић, *Слика светиа у српским народним бајкама*, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Савић (2013): Маја Savić, Motivi koji život znače: detinjstvo, odrastanje, starenje, umiranje, vojevanje, mesečina, sat i mlin u zbirci *Bašta sljezove boje* Branka Ćopića, у: *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima: lirski, humoristički i satirički svijet Branka Ćopića 2*, Graz: Institut für Slawistik Karl-Franzes-Universität Graz - Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 303–319.

Самарџија (2006): Снежана Самарџија, Слојеви једне метафоре (Између календарске године и патријархалне задруге), у: *Годишњак Каптегре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, год. II, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 39–75.

Тодоров (1987): Цветан Тодоров, *Увод у фантасличну књижевност*, Београд: Рад.

Тошовић (2019): Branko Tošović, Poetika Ćopićeve fantastike, у: *Ćopić fantastični: lirski, humoristički i satirički svijet Branka Ćopića 8*, ur. Branko Tošović, Graz: Institut für Slawistik Karl-Franzes-Universität Graz - Banjaluka: Grafid, 15–138.

Цицмил (1999): Ратко Цицмил, *Уметничка љриповејка у настави књижевности*, Нови Сад: Прометеј.

Хамовић (2001): Драган Хамовић (ур.), *Стеван Раичковић, љесник. Зборник*, Краљево: Народна библиотека „Радослав Веснић”.

Штрбац, Штасни (2022): Гордана Штрбац, Гордана Штасни, *Слика љрироде у српском језику*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.

Jelena R. Jovanović Simić

University of Belgrade

Faculty of Philology

Ivana R. Jovanović

Philology High School

Belgrade

SYMBOLISM OF THE MOON IN LITERATURE FOR CHILDREN

Summary: The paper analyses the symbolism of the Moon in children's literature from the perspective of stylistics. The corpus consisted of the following stories: "Pohod na Mjesec" by Branko Ćopić, "Priča o dečaku i Mesecu" by Branko V. Radičević and "Bajka o dečaku i Mesecu" by Stevan Raičković, and poems: Ćopić's "Mjesec i njegova baka", Raičković's "Hvala suncu, zemlji, travi", Antić's "Plava zvezda", as well as of mythological forms from folk literature: the poem "Vila zida grad", folk proverbs, sayings and riddles.

Keywords: children's literature, folklore, the Moon, light.